

Una làpida a Ferrara

“Era una pena, digué, potser haurien de refer la làpida, perquè Goe Josz, que figurava escrit entre els noms dels morts, al costat dels Bassani, dels Finzi i dels Zamorani, Geo Josz era ell. Haurien de refer la làpida, digué, o millor encara renunciar a la idea d’una làpida commemorativa.”

Ferrara és una ciutat plàcida i plana, de gran extensió i pocs habitants, que els ducs d’Este en temps del renaixement van dibuixar a posta amb carrers amples i tranquils per tal que ara les senyores vagen al mercat i a l’església en bicicleta. Hi ha el palau o castell dels Este, amb masmorres lúgubres, sales pintades al fresc, el fantasma de la duquesa Lucrecia Borja, i terrasses amb tarongers plantats en enormes testos de fang. Hi ha la catedral delicada, el palau Schifanoia amb més frescos a les sales, el convent de les clarisses on no es pot visitar la tomba de la duquesa Borja perquè estan en obres i la veu de la monja des del torn no ens deixa passar a l’església. Hi ha l’aire del Po tan pròxim, de les marjals i de la mar, hi ha la perfecció impossible d’una cultura que és alhora del sud i del nord, medieval, racional, renaixentista, veneciana, toscana i, si fóra possible, holandesa o flamenca. I també hi ha la gran làpida de marbre en la façana de la sinagoga de via Mazzini, un edifici de rajola roja que fa de casa museu de la comunitat jueva. Allà davant, llegint aquella llista de noms, però també passejant per davant del castell, al llarg dels murs dels jardins, pels carrers tan clars, harmònics i hermètics, per davant dels palaus, parlàvem de Giorgio Bassani i del misteri d’aquella ciutat, i jo intentava entendre com a Ferrara, justament a Ferrara, tan pulcra, clàssica, culta, havia estat possible una vida tan grisa, tan opressiva, tan feroç i tan impossible de viure com la que narra Bassani.

Escriu el novel·lista que un matí, l’agost del 1945, Geo Josz reaparegué a la ciutat, únic supervivent dels cent vuitanta-tres membres de la comunitat israelita que els alemanys havien deportat la tardor del 43 i que la major part de la gent considerava que havien acabat tots a les cambres de gas, i quan Goe Josz tornà a Ferrara al principi no el va reconèixer ningú. El cognom, a la gent, no els resultava nou, en realitat, ja que era també el d’aquell Angelo Josz conegudíssim comerciant de teixits a l’engròs el qual, a pesar de ser feixista des del temps de la marxa sobre Roma, no per això havia escapat, ell i la família, a les grans ràzzies que s’endugueren els jueus (les mateixes, vostès ho deuen recordar, en què van desaparèixer els

Finzi-Contini, el cavaller digníssim, la filla misteriosa amb la cara de Dominique Sanda, el jardí, els xiquets, les dames amb barret i vel curt que ja mai anirien per Ferrara en bicicleta, i els descendents de sefardites castellans o catalans). Però com era possible creure, van objectar molts de seguida, que aquell home d’edat indefinible, enormement, absurdament gras, aparegut pocs dies abans a la via Mazzini just davant del temple jueu, provingués ben viu ni més ni menys que de l’Alemanya de Buchenwald, Auschwitz, Mauthausen, Dachau, etcètera, i sobretot que ell, precisament ell, fóra de debò un dels fills del pobre senyor Angelo? I a més, fins i tot acceptant que no ens trobarem davant d’un truc o una mistificació, i que en definitiva en el grup de jueus de Ferrara enviats als camps d’extermini nazis hi pogués haver hagut efectivament un Geo Josz, ara, després de tant de temps, de tants sofriments que havíem patit una mica tots, sense distinció de credo polític, de religió i de raça, aquest, precisament ara, què volia?, què pretenia?

Aquest és l’ambient, el to, l’aire que es respira en *Dins dels murs*, primer volum de *La novel·la de Ferrara*. I resultà que el matí que posaven la làpida amb la llista dels noms, entre els curiosos que miraven hi havia un home gras com inflat, estrany, que al principi ningú no va reconèixer. L’home mirava la llista de noms mentre l’obrer fixava la pedra a la paret, i llavors començà a riure, es posà seriós, assenyala la làpida, i tornà a riure una altra vegada. Geo Josz?, va dir, i després va semblar que es penedia d’haver parlat, continuava demanant excuses als presents: era una pena, digué, potser haurien de refer la làpida, perquè Geo Josz, que figurava escrit entre els noms dels morts, al costat dels Bassani, dels Finzi i dels Zamorani, Geo Josz era ell. Haurien de refer la làpida, digué, o millor encara renunciar a la idea d’una làpida commemorativa la qual, somrigué, a pesar de l’avantatge del lloc i de la facilitat de lectura, tenia el greu inconvenient d’alterar l’honestia i coneguda façana del nostre vell i estimat temple tal com l’hem conegut sempre a Ferrara. I rellegida la història del supervivent i la làpida, ja no sé què més es pot dir per mostrar que aquella ciutat és un misteri, un emblema hermètic de l’estranya condició humana, que és la nostra.